

İLK KENTLER NASIL MEYDANA GELDİ?

Araştırmacılar dünyanın en büyük devrimlerinden birinin gizini bulmaya çalışıyorlar.

Willy HÜZENKIRCHEN

Dünyadaki hiç bir gelişim, ilk yerleşme merkezleri, (koloniler) ve kentlerin kurulması gibi insanların tüm yaşama şeklini bu kadar kökünden değiştirmemiştir, göçebe yaşayan avcılarının ve besin toplayıcılarının çok kısa bir süre içinde, tarım ve sığırcılıkla uğraşan köylülere dönüşmesi hayret edilecek bir hızla meydana gelmiştir ve adeta bundan sonra yeni bir kültürün ekonomik ve sosyal esasları da arada hiç bir sınır çizgisi olmadan bunları izlemiştir.

Taş devri insanları M.Ö. 8000 yıllarında orada burada kendi başlarına dolaşan gruplar oluşturdular halde M.Ö. 7000 yıllarında koyun, keçi ve sığırcılıkla uğraşan köylülere dönüşmesi hayret edilecek bir hızla meydana gelmiştir ve adeta bundan sonra yeni bir kültürün ekonomik ve sosyal esasları da arada hiç bir sınır çizgisi olmadan bunları izlemiştir.

Bu neolitik devrimin ilk sahnesi Ön Asya'da, Basra Körfezi ile Anadolu ve Filistin arasındaki bölgede açılmıştı. Burada geniş bir alan üzerinde serpilmiş, birbirleriyle bağlantısı olmayan ilk köyler kurulmuş, ve ilk olarak burada tarım ve hayvancılık üretim artışı göstermiş, bu yüzden de ora nüfusunun çabukça artmasına neden olmuştu. Üretilen bitkisel besin maddelerini pişirmek gereği de duyulmaya başlanınca, kap kaçığa ihtiyaç hissedildi: Sonuç seramikin bulunması oldu.

Yeni yaşam ve ekonomi şekli bu gelişme için çok uygun olan arazi kesimlerine özgü kaldı, hatta ilk zamanlarda tarım, avcılığa uygun gelen karma şekillere bağlı kaldı, fakat daha o zaman bunlarla deneyimlere başlandı. Bu durum karşısında başarıyı sağlayan belirli bir bölgenin ekolojik (çevresel) demirbaşydı: çifçilik yalnız faydalı bitkilerin ve hayvanların yetiştirilmesine geçmek için elverişli biyolojik olanakların bulunduğu yerleri yeğliyorlardı. Bunun anlamı şuydu: Tahıl bitkilerinin yaban çeşitleri ile yabanıl faydalı hayvanlar bu bölgede fazlasıyla yayılmış ve bunlar

göçebelerin dolaşmaları sırasında en fazla hoşlarına giden toplama ve av çeşitlerinden olmalıydılar.

Doğal olarak toprak niteliği ve yeter derecede yağmurda aranan koşulların başında geliyordu. Bunun içinde Fırat ile Dicle arasındaki kıyı bölgelerinin büyük düzlükleri, özellikle İran'ın batı kenarındaki Zagros dağları, Cüney Anadolu yaylaları ve Lübnan ile Filistin'in dağları en elverişli araziden sayılıyordu. Burada böylece en eski koloniler oluştu, çoğu ekolojik en rahat durumda olan vadilerle yılda 400 mm. yağmurlu ılıman iklim besin maddelerinin yetişmesine çok elverişli geliyordu. Yabanıl koyunlar, keçiler ve sığırlar ve yabanıl buğdayın çok bol derecede bulunuşu onlara biyolojik ham maddeyi sağlıyordu.

M. Önce altıncı ve yedinci bin yılda yalnız çevresinin tarımdan faydalandığı büyükçe köyler meydana gelmedi, aynı zamanda yersel tırampacılık ve kültür merkezleriyle, gelecek herhangi bir düşmana karşı kendisini savunmak için yüksek duvar tesisleri de büyümeye başladı. Av yerleri ve av için avcılarının ve besin maddeleri toplayıcı sürülerin kanlı savaşları burada son buluyordu ve görsel kişisel güvenlilik de daha başka bir çeşit yaşam niteliği kazanıyordu.

Durum ve ekonomik konumlarına göre koloniler belirli aşama farkları gösteriyorlardı. Besin maddelerinin sürekli surette depo edilmesi ilerisini açlığa karşı güvence altına alıyor, açlıktan ölme ve yetersiz besin alma olasılığını gittikçe daha fazla olanaksız yapıyordu ve bunun sonucu olarak da ortalama insan ömrü köylerde 6-8 yıl kadar artıyordu. Aslında bu çok büyük bir aşama idi, çünkü taş çağının Kro Magnon-insanı, ortalama yalnız 30 yıllık bir ömür yaşamayı umabilirdi.

Bütün bunlar, tekniğin, zenatın ve güzel sanatların gelişmesini sağlayan kuvvetin meydana çıkmasına sebep olan sosyal enerjileri serbest bırakıyordu. Yaklaşık M. Ö: 6000 yıllarında Anadolu ve İran kolonilerinde çömlekçinin döner levhası ve seramik pişirme fırınları geliştirilmiş bakırdan faydalanılmış, seramik zenatı ilerlemiş, sepetlerin örülmesi ve odun kapların işlenmesi sayesinde ilk ticaret eşyaları ortaya çıkmıştı.

İLK KENTLER

KASHI MEYDANI BELGİSİ

Aslı 3000 yıllık olan bu belge, 1922 yılında Hindistan'da bulunan bir kazı sırasında bulunmuştur. Bu belge, Kashi Meydanı'nın planını göstermektedir.

Dünyanın en eski kentlerinden biri şimdi böyle gözüküyor.

Yersel başlangıçlardan Ön Asya'da oldukça hareketli bir ticaret malları alış veriş oluşmuştu. Önemli mallar ve zıynet eşyası için obsidian, ateş taşı, sabun taşı, bakır, tuz, çeşitli boyalar, işlenmiş bir sürü maddeler ve hayvan ve buğday. Bununla tüm olarak yeni bir yol alınmış oluyordu: Kentsel bir uygarlığın eşğine varılmıştı ki böylece köysel bir çiftçi toplumundan çok ileri gidilmiş oluyordu. Bu ilerleme kenar dağlardan Mezopotamya ovalarına kadar sürüyor, Fıratla Dicle'nin arasında iki nehir arası bölgeye uzanıyordu. Burada çevresel ve iklimsel faktörler hayret edilecek kadar önemli bir rol oynadılar.

Yaklaşık olarak M.Ö. 5500 yılına doğru iklim birden bire değişti - yağış çoğaldı, nehirler taş, maya, geniş toprak şeritlerini kaplamaya başladı, muazzam kalıntı ve çamur yığınları getirdiler, böylece Fırat ile Dicle arasında büyük bitek bir alüvyon oluştu. Mezopotamya bundan sonra birinci sınıf tarımsal potansiyeli olan, çekici bir koloni bölgesi oldu. Çok geçmeden Kuzeyden ve Doğudan birçok göçmen buraya gelmeye başladı. Her gelen tarım, hayvan yetiştirme ve köy hayatı ile ilgili zamanın en yeni bilgilerini (Know-how) beraberlerinde Mezopotamya'ya getirdiler.

Yaklaşık M.Ö. 4000 yıldan sonra kentsel yerleşme merkezleri oluşmaya başladı: Sonra Neolitik çağının çiftçi köylerinde 10.000-50.000 nüfuslu tarihin ilk kent çeşitleri meydana geldi. Yaklaşık M.Ö. 3500 yıllarında tarihin ilk yoğun nüfuslu bölgesi mükemmel plânlanmış, Vaha ve şehir yöleri meydana geldi, ki bunların başlıca şehirleri (metropoller) Uruk, Ur, Eridu, Susa ve Nippur'du. İşte şimdi ilk yüksek kültür çağı başlıyor uygarlığın sabahı ağarıyordu.

O zamanın dünyasının teknik ve ekonomik süper devleti Sümer oldu ve rakipsiz bütün medenî dünyanın liderliğini elinde tuttu. İnsan hayatını birden bire değiştiren, çığırşan buluşlar burada yapıldı: Tekerek ve sapan, dokuma tezgâhı, maden aletler bulundu, resim yazısı, damga ve takvimin kullanılması hep Sümerler zamanında olmuştur. İnsan ilk kez burada tarım için yapay sulama kanalları yapmağa başladı.

Bugün Sümer'lerin bu şehirleri çoktan yerle bir olmuştur. Eski uygarlıktan bugün yalnız düz toprak höyükler, kum içinde ören (harabe) tarlaları, birkaç anıtsal tapınak, duvar kalıntısı ve dağ eteklerinde biriken taş parçaları geri kalmıştır. Fakat ilk yüksek uyarlık ve kültür başlangıcının hâlâ izlerini gördüğümüz bu memleket, Mezopotamya, arkeologlar için bütün güzellik ve büyü-sünü korumaktadır.

Bir Sümer büyük şehrinin örneğini, eski tarihin

en eski ve en büyük şehir tesislerini kapsayan ve M.Ö. dördüncü bin yılda meydana gelmiş olan Uruk kentini vermektedir. Onun ilk metropol olacak şekilde gelişmesi o kadar hızlı olmuştur ki bu hızlı temponun nasıl olduğu bugünün arkeologları için bile bir muammadır. Gerçek olan birşey varsa o da Uruk'un daha o zaman kentseî örgütlenme ve yaşama şeklinin bütün karakteristik belirtilerini içermiş olmasaydı: Birbirinden farklı bir iş bölümü, kent mahallelerinin plânlı bir şekilde konut kolonilerine ve anıtsal yapılar arasında bölünmesi, örgütlenmiş ibadet ve din şekilleri, tarımla uğraşan köylerden meydana gelen bir çemberin besin maddeleri gereksinmesini karşılaması, bunlardan başka Fırat nehrinin sularını tarlalar için kullanma olanağını sağlayan kanallar sistemi. Ayrıca sosyal nizam kökten değişmişti. Köylü topluluklarından yep yeni bir toplum nizamı belirli bir surette görünen basamaklarıyla sosyal bir (memurlar sırası) hiyerşi ortaya çıkıyordu. Rakip-prensler öteki memurlar ve dinsel liderlerle beraber kenti yönetiyorlar, onları da satıcı, zencâr, aynı zamanda köylü, uşak ve kölelerden oluşan bir alt tabaka izliyordu.

Büyük tapınak yapıları şehrin politik, ekonomik ve dinsel merkezleri idi. Yüksek teraslarda kurulan tapınaklarda politik tartışmalar, dinsel açıklamalar ve dinsel ayinler yapılırdı, aynı zamanda iş hayatıyla ticaret konuları da bunlar arasında yer alırdı.

İlk Sümer Metropollarının (büyük şehirlerinin) gelişmesiyle ortaya yeni bir sosyal olay çıkmağa başlıyordu: Kırsal bölgelerden kentlere hücum. Gittikçe daha fazla sayıda köylü köylerini bırakıyorlar ve şehirlere göç ediyorlardı. M.Ö. 3000 yıllarında Uruk şehrinin dolayında dağılmış 146 köy vardı. 600 yıl sonra bunlardan yalnız 24 kırsal koloni kalmıştı: fakat Uruk dolaylarında Güney Mezopotamya'da başka yedi şehir meydana gelmişti.

Bu gelişme gittikçe kararlı bir şekil aldı ve sonunda Babilde daha yüksek bir şehir kültürü meydana gelmesine sebep oldu. Bunun başlangıcı M.Ö. üçüncü bin yıla ve onunda en parlak devri de idi. Ö. 18'inci yüzyıla düşer. Onun liderliği her tarafa kabul ediliyordu: Fakat ona rakip Mezopotamya'da 6 başka devlet daha vardı. Bu yüzden Babil konumunu güçlkle ve ordusu için harcadığı yüksek paralarla koruyabiliyordu. Arazi anlaşmazlıkları, bunalımlar, çarpışmalar ve savaşlar oluşmakta olan politik bakımdan parçalanmış nüfusça sıkışık köylerin ilkel sorunlarını ortaya çıkarıyordu.